

RĀRANGI
TIKANGA PĀPĀHO
MŌ TE POUAKA
WHAKAATA KORE-UTU
KI TE KĀINGA
FREE-TO-AIR
TELEVISION
CODE OF BROADCASTING
PRACTICE

RĀRANGI INGOA, TIKANGA WHAKAPĀ

TVNZ

Pouaka Poutāpeta 3819
Tāmaki Makau Rau 1010
Waea: (09) 916 7000
www.tvnz.co.nz

Whakaata Māori

Pouaka Poutāpeta 113-017
Newmarket
Tāmaki Makau Rau 1149
Waea: (09) 539 7000
www.maoritelevision.com

TV3 me FOUR

Private Bag 92 624
Symonds Street
Tāmaki Makau Rau
Waea: (09) 928 9000
www.tv3.co.nz

Prime Television

SKY Television
Pouaka Poutāpeta 9059
Newmarket
Tāmaki Makau Rau
Waea pārongo: 0800 759 759
www.primetv.co.nz

ThinkTV

Pouaka Poutāpeta 1298
Shortland Street
Tāmaki Makau Rau 1140
Waea: (09) 280 3800
www.thinktv.co.nz

Te Mana Whanonga Kaipāho

Pouaka Poutāpeta 9213
Te Whanga-nui-a-Tara 6141
Waea: (04) 382 9508
Waea pārongo: 0800 366 996
Waea whakaahua: (04) 382 9543
Imēra: info@bsa.govt.nz
Pae tukutuku: www.bsa.govt.nz

*Mō ngā taipitopito hoapā mō ētahi atu
kaipāho kore-utu ki te kāinga peka mai ki te
pae tukutuku a Te Mana Whanonga Kaipāho.*

KUPU WHAKATAKI

Ko te whakahau i raro i te Ture Whakapaoho 1989 mā ia kaipāho e kawe ngā takohanga mō te hāpai tonu i ā rātou pānui me ā rātou whakaaturanga i raro anō i ngā paerewa whakatairanga i ngā kaupapa pēnei i:

- a) ngā tikanga papai me ngā tikanga rangatira
- b) te ture me te āta noho
- c) te noho matatapu o te tangata
- d) te mātāpono e kī ana, kia matapakina ngā take nunui ki te iwi tūmatanui, ka āta whai kia whakaaturia ētahi atu whakaaro o tangata kē, ka tukua rānei he wāhanga ki a rātou kia kōrero, ahakoa i taua pānui anō, i tētahi atu pānui, i roto i te wā o nāiane
- e) tā tētahi o ngā Rārangi Tikanga Pāho kua oti te whakamana ka whakahāngaitia ki ngā pānui.

Ka riro mā te Mana Whanonga Kaipāho (BSA) e whakahaere te pūnaha arotake paerewa, e whakawā ngā whakapae ōkawa, māna hoki e akiaki ngā Kaipāho kia whakarite, kia hāpai hoki i ētahi Rārangi Tikanga Pāho e tika ana.

Kua oti tēnei Rārangi Tikanga Pāpāho mō te Pouaka Whakaata Kore-utu ki te Kāinga te whakatakoto e te New Zealand Television Broadcaster's Council, mō TV One, TV2, TV3, C4, Whakaata Māori me ētahi atu ratonga kore-utu ki te kāinga.

E tino whakaae ana ngā Kaipāho me te Mana Whanonga Kaipāho i raro i te maru o tēnei rārangi, ko te whakaaro nui mō te ora o te

whānui tētahi kaupapa matua mō ngā mahi pāho.

E wātea ana te tangata i raro i te tekīhana 14 o te Ture e kīia nei te Ture Rārangi Tika Tangata o Aotearoa 1990, ki te whakapuaki noa i ōna whakaaro. Kia tae ki ngā whakatau a Te Mana mō ngā whakapae, ka āta whai whakaaro, ka anga atu hoki ki te whakatinana i te Ture Rārangi Tika Tangata o Aotearoa.

E whakaae ana anō hoki ngā kaipāho me Te Mana Whanonga Kaipāho he whenua a Aotearoa i haina i Te Whakapuaki o Ngā Whenua o Te Ao mō ngā Tika o te Tamaiti.

Mō Tēnei Rārangi

Ko ngā here o te Rārangi kua oti te hora i ia paerewa, i ia paerewa. He aratohu anō tō ia paerewa, tō ia paerewa. E hara i te mea kei raro i ēnei aratohu tonu ētahi here i ngā mahi a te kaipāho. Kua whakaurua mai ēnei hei āwhina whakamārama mō ngā kaipāho me te iwi tūmatanui, kia tohua hoki ngā

āhuetanga e tika ana kia whakaarotia, ina arotakea mehemea kei te eke tētahi pānui ki tētahi o ngā paerewa. Ahakoa kāore tētahi pānui e ū ki runga tonu i tētahi paerewa, kāore pea e tino hapa, kei te āhua tonu o te ekenga o te pānui katoa ki te paerewa e hāngai ana.

NGĀ PŪTAKE MŌ TĒTAHI WHAKAPAE ŌKAWA

E mea ana ngā whakapae ōkawa kāore i eke ngā mahi a te kaupāho i roto i ana kawenga kia tutuki i a ia tētahi, ētahi rānei o ēnei paerewa mai i te Paerewa 1 ki te Paerewa 11 e whai ake nei:

PAEREWĀ 1 – Ngā Tikanga Papai me ngā Tikanga Rangatira

PAEREWĀ 2 – Te Ture me te Āta Noho

PAEREWĀ 3 – Te Noho Matatapu

PAEREWĀ 4 – Ngā Take e Tautohetia ana - Ngā Whakaaro Rerekē o Tēnā, o Tēnā

PAEREWĀ 5 – Te Pono

PAEREWĀ 6 – Te Tika

PAEREWĀ 7 – Te Kaikiri me te Whakahāwea

PAEREWĀ 8 – Te Hōtaka Pāho Kawe Takohanga

PAEREWĀ 9 – Te Tiaki i Te Tamariki

PAEREWĀ 10 – Te Taikaha

PAEREWĀ 11 – Te Waipiro

Me Pēhea taku Whakauru Whakapae Ōkawa?

Ko ngā whakapae ōkawa, te tikanga me:

- tuhi atu i runga pepa, arā, me tuhi mārire; ā
- me tuku tonu tō whakapae ki te Mana Whanonga Kaipāho i roto i ngā rā mahi 20 i muri i te pāhotanga.

Kotahi anō te momo rerekē, mehemea mō te takahi i te tapu o ngā kōrero mō te tangata tō whakapae (Paerewa 3), ka haere tika atu ēnei ki te Mana Whanonga Kaipāho, kāore e tukua ki te kaupāho i te tuatahi. Ka taea tēnei rā roto i te pae tukutuku o Te Mana Whanonga Kaipāho.

I roto i tētahi whakapae ōkawa me tautuhi:

- te ingoa o te pānui e whakapaetia ana
- te rā, te haora hoki o te pānui
- (te) ngā paerewa e whakapaetia ana i takahia, me ngā take i kīia ai kua takahia.

E herea ana anō hoki ngā kaupāho reo irirangi ki te Rārangi Pāho mō ngā Pāhotanga Pōti, pēnei i ngā Kauwhau Whakamānu, Whakakapi hoki i te Tauwhāinga, me ngā Pānui Whakatairanga Pōti. Kei te pae tukutuku o Te Mana Whanonga Kaipāho tētahi kape o tēnei Rārangi Tikanga, ā, ko ngā whakapae i raro i tēnei Rārangi ka tukua tikatia atu ki Te Mana.

I tua atu i ngā whakatairanga pānui me ngā whakatairanga tōrangapū Pāho, kāore te Mana Whanonga Kaipāho e whai mana ki runga i ngā pānui whakatairanga. Ko ngā whakapae mō ngā pānui whakatairanga, me tuku atu ki te Advertising Standards Complaints Board (www.asa.co.nz).

E wātea ana he kape o ngā Rārangi Pāho katoa i te Mana Whanonga Kaipāho, me tōna pae tukutuku.

RĀRANGI TIKANGA MŌ TE POUAKA

NGĀ PAEREWA

E pā ana ēnei paerewa ki ngā pañui pouaka whakaata kore-utu ki te kāinga katoa ka pāhotia i Aotearoa.

PAEREWA 1 – Te Mātau ki ngā Tikanga Papai me ngā Tikanga Rangatira

Me ū ngā kaipāho ki ngā tikanga papai me ngā tikanga rangatira.

He Aratohu

- 1a** Me whai whakaaro mō ngā tikanga o te iwi whānui i ēnei rā mō ngā tikanga papai me ngā tikanga rangatira, me te whakaaro anō mō te horopaki nui tonu i puta ai aua kai, me te whānuitanga o ngā āhukatanga o te pāhotanga, inā koa, te taumata o te pānui, te hunga mātaki i whāia, te momo pānui, ngā whakatūpatō i whakamahia, me ērā atu mea.
- 1b** Me haere he whakatūpatō ā-kanohi, ā-kupu rānei ina tūpono ki ngā kai o tētahi pānui tērā pea ka whakararuraru i te tokomaha o te hunga mātaki, ka whakapāpōuri rānei i a rātou, hāunga ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā, e whiria ai ko ngā whakatūpatō ā-kupu anake. Kia hāngai tonu ngā kupu o ngā whakatūpatō ki ngā āhukatanga meake ka puta, engari kua e tino hōhonu ngā whakamārama kei ohomauri, kei pāpouri rānei te hunga mātaki.

PAEREWA 2 – Te Ture me te Āta Noho

Me ū ngā kaipāho ki ngā paerewa e hāngai ana ki te pupuri i te ture me te āta noho.

He Aratohu

- 2a** Kia tūpatō te pāho i ngā āhukatanga pāho e whakamārama ana i ngā tikanga o tētahi hara, kei whakahokia mai anō e te hunga whai i ēnei momo mahi.
- 2b** Kia kua ngā pānui meka e whakaataahua i te mahi hara i raro i te ture, kia kua hoki e tautokona ngā mahi a te tangata hara.
- 2c** Kia kua e whakaaturia ngā taputapu whakamīharo i hangaia hei whakamamae i te tinana, hei tūkino i te tangata, hei whakamate rawa rānei, hāunga i ētahi wā e tika ana kia whakaaturia hei painga mō te iwi whānui.
- 2d** Ina whakaatu ponotia te whanonga takahi i te tangata, i te iwi rānei, tae atu ki te mahi taikaha, ngā hara taumaha tonu, te inu whakawairangi i te waipiro me ngā tarukino, kia kua ēnei mahi e whakaataahuatia noatia i roto i ngā pānui.
- 2e** Kia kua ngā pānui e whakaataahua i te whakamomori, kia kua hoki ngā tikanga whakamomori e āta whakamāramatia.

PAEREWA 3 – Te Noho Matatapu

Me ū anō ngā kaipāho ki ngā paerewa e hāngai ana ki te noho matatapu o te tangata takitahi.

He Aratohu

3a Ina whiria te noho matatapu o te tangata takitahi, me whai whakaaro ngā kaipāho ki nga mātāpono mō te matatapu nā Te Mana Whanonga Kaipāho i hua (tirohia te Tāpiri 2).

PAEREWA 4 – Ngā take e tautohetia ana – Ngā Whakaaro Rerekē o Tēnā, o Tēnā

Ina matapakina ngā take nunui ki te iwi whānui i roto i ngā rongo kōrero o te wā, ngā pānui mō ngā take o te wā rānei, ngā pānui meka rānei, me mahi nui te hunga pāpāho kia whakaaturia ētahi atu whakaaro mai i tāngata kē, ka tukua rānei he wāhanga ki a rātou kia kōrero, ahakoa i taua pānui anō, i tētahi atu pānui, i roto i te wā o nāianeī.

He Aratohu

4a Kāore e taea te taute whakaritenga mō te whakaroherohe wā ki tēnā, ki tēnā o te hunga whai pānga, mō ngā take tautohe nunui ki te iwi whānui. Te tikanga kia āta whakaaturia ngā whakaaro matua rerekē i roto i te horopaki o te pānui. Te tikanga me āta whiriwhiri ia putake, ia pūtake, ōna āhuatanga.

4b I roto i te aromatawai mō te whānui anō o ngā whakaaro i rapua ai, ka tirohia ētahi, te katoa rānei o ēnei:

- ngā kupu whakataki o te pānui;

- mehemea i ahu mai te pānui i tētahi tirohanga motuhake (inā koa, ngā pakipūmeka nā te kaituhi takitahi, ngā pānui i mahia e ngā rōpū tūmatanui i te hapori, me ngā pānui akiaki tikanga);
- mehemea ka mōhio ngā kaiwhakarongo ki ngā whakaaro o ētahi tērā pea kua puta i ētahi atu huarahi pāpāho.

PAEREWA 5 – Te Pono

Me mahi nui ngā kaipāho, ki te taumata e whakaarotia ana he tōtika, i roto i ngā mahi o te pāho i ngā rongo kōrero, ngā take o te wāme ngā pānui meka:

- kia pono tonu mō ngā meka katoa e pā ana
- kāore e tinihanga i te tangata hoki/rānei.

He Aratohu

5a Kaore te paerewa mō te pono e pā ana ki ngā whakapuaki ka tere kitea atu he whakaaro wetewete, he kōrero mō ngā kaupapa o te wā, he whakapuaki whakaaro rānei.

5b Ki te hapa i te taha ki ngā kōrero meka, me whakatikatika tonu e te kaipāho, kia taea e rātou, i runga i te kakama.

5c Kia tōkeke ngā rongo kōrero.

PAEREWA 6 – Te Tika

Te tikanga kia tika tonu ngā mahi a ngā kaipāho katoa ki tētahi tangata, ki tētahi rōpū whai wāhi mai, e kōrerotia ana rānei.

He Aratohu

6a Ko te āhua o te whiriwhiri i te taumata o te tika, kei te āhua o te momo pānui (inā koa, ngā pānui meka, whakaari, whakakata, whakatoi ranei).

6b Me mahi nui ngā kaipāho kia tika ngā mahi ētita i ngā kiko o ngā pānui, kia kaua e pokaina noatia mai ētahi wahi, e takawiri kē ai te takoto o te kaupapa taketake, o ngā whakaaro katoa rānei i whakapuakina.

6c Hāunga ērā ka kīia he painga kei roto mō te iwi whānui:

- Me whakamōhio te hunga tuku kōrero mai me te hunga whai wāhi mai ki te āhua o tā rātou whai wāhi mai
- Kia kaua te hunga pānui e whiwhi kōrero, e hopu pikitia rānei mā te tāpae kōrero parau;
- Kia tūpatō ngā kaipāho kei pāpōuri ngā whānau pani, mā te whakaatu i nga pikitia o te tūpāpaku, o tētahi wāhi rānei o te tinana tangata kua mate.

6d Me whakaaro nui ngā kaipāho katoa ki te tika o ngā tāngata takitahi ki te hora i ō rātou whakaaro.

6e Mō ngā tāngata takitahi, otirā te tamariki, te taiohi rānei ka whai wāhi mai, ka kōrerotia rānei i roto, kia kaua e takahia, e whakaitinga ranei, e whakaputaina rānei te ingoa, mehemea kāore he take e puta ai.

6f Ina pā te pānui ki ngā āhuatanga taimaha (inā koa, te pōuri me ngā aituā) kia tōtika tonu ngā kōrero me ngā whakaaro ka puta.

PAEREWĀ 7 – Te Kaikiri, me te Whakahāwea

Te tikanga kia tika tonu ngā mahi a ngā kaipāho katoa ki tētahi tangata, ki tētahi rōpū whai wāhi mai, e kōrerotia ana rānei.

He Aratohu

7a Kāore tonu tēnei paerewa e whai kia āraia te pāhotanga o ngā kai:

- meka,

- kei reira ngā whakaputanga whakaaro whai take i roto i ngā pitopito kōrero, ngā kōrero o te wā, ētahi atu pānui meka rānei,
- kei reira ngā kōrero whakakatakata tōtika, ngā whakaari, ngā pānui whakato i rānei.

PAEREWĀ 8 – Te Hōtaka Pāho Kawe Takohanga

Me mahi nui ngā kaipāho kia noho mai ēnei āhuatanga mō ngā pānui:

- he tōtika te kōmaka;
- he pai te whakaatu i ngā mōhiohio kōmaka pānui;
- ka ū ki ngā kōwae wā i raro i ngā whakaritenga o te Tāpiri 1;
- kia kaua e whakaputaina ngā pānui kia pōnānā, kia ohomauri take-kore, kia manawapā rawa rānei te tangata;
- kia kaua e nukarau, e whakahoki tupu rānei i te kaimātaki.

He Aratohu

8a Me whakamahi ngā kaipāho i ngā tohu kōmaka kua oti noa atu te whakamana:

- Me whakamahi ngā tohu kōmaka i te tīmatanga o ia pānui, i muri hoki i ia takiwā whakatairanga;
- Me noho mai he whakatūpatō mehemea, ki te titiro atu, ka pāpōuri, ka raruraru rānei tētahi wehenga nui o te hunga mātaki e whāia ana, i ngā kai o roto i te pānui.

8b Ko ngā whakatairanga pānui katoa (tae atu ki ngā whakatairanga pānui mō ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā) me āta kōmaka kia hāngai ki te “pānui matua” (te pānui whakaata kei reira nei te whakatairanga e puta ana):

- Ko ngā whakatairanga pānui mō ngā pānui mā ngā pakeke anake (AO) ka

whakaaturia i waho i ngā hāora AO, me hāngai tonu ki ngā kōmakatanga o te pānui matua;

- Ko ngā whakatairanga pānui ka whakaaturia i roto i ngā pānui ka tohua ki te G, ki te PGR rānei, ahakoa e puta ana i ngā haora mā ngā pakeke anake (AO), me hāngai tonu ki te kōmakatanga G, ki te kōmakatanga PGR rānei o te pānui matua;
 - Ina puta he whakatairanga pānui i roto i tētahi pānui matua kāore he tapanga kōmaka (tae atu ki ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā) i roto i ngā haora G, PGR rānei, te tikanga kia tika te kōmaka i te whakatairanga kia G, kia PGR rānei, ā, me whai whakaaro ngā kaipāho ki te Paerewa 9 – Te Painga mō Te Tamariki;
 - Ina puta he whakatairanga pānui i te taha o te pānui matua kōmaka-kore (tae atu ki ngā pitopito kōrero me ngā take o te wā) i roto i ngā haora G, PGR rānei, te tikanga kia hāngai te whakatairanga pānui ki te kōwae wā o aua haora;
 - Te tikanga kia mōhio ngā kaipāho e kore ngā kaimātaki e rata ki ngā whakatairanga whakaatu pikitia o te mahi taikaha, me ētahi atu kai mārō, kai whakaoho i te wairua, i waho i te pānui taketake, i roto i te pānui e kitea ai aua whakatairanga.
- 8c** Hāunga ngā wā e kīia ai he painga kei roto mō te iwi whānui, ko ngā kōripitanga pitopito kōrero ka kitea i waho i ngā pānui māori noa o ngā pitopito kōrero, kia kaua e noho mai he kai take-kore, whakapāpōuri, whakaoho mauri rānei ki roto, otirā kia tino tūpatu i roto i ngā haora mā te tamariki, me noho mai rānei he whakatūpatu i mua ake, kia pai ai te whakatūpatu i te tangata mō ngā kai nei.
- 8d** E tika ana kia āta wehea ngā whakatairanga me ngā pānui whakaari kaupapa hokohoko, i ētahi atu pānui.

8e Me mahi nui ngā kaipāho kia kaua e mahi nanakia tāhi ngā kaipāho me ngā kaitauwhāinga, e wikitōria ai tētahi, ētahi rānei o aua kaitauwhāinga i kōwhiritia rā.

8f Kia kaua ngā Kaipāho e whakamahia i ngā tikanga e kīia nei he 'whakarotu whakaaro', i ētahi atu tikanga rānei ka whakamahia hei kōkuhu mōhiohio ki te hinengaro momoe o te kaimātaki, mā te whakawhiti karere whakaware i ngā whakaaro o te nuinga o te tangata.

PAEREWĀ 9 – Te Painga mō Te Tamariki

I roto i ngā haora mātaki a ngā tamariki e whakaaetia nuitia ana (tirohia te Tāpiri 1), me whai whakaaro ngā kaipāho kia tiakina mārere ngā kaimātaki tamariki.

He Aratohu

- 9a** Me whai whakaaro ngā kaipāho ki te pānga o tētahi pānui, o tētahi whakatairanga rānei ki te tamariki i roto i ngā haora e whakaaetia nuitia ana he haora tamariki - tae atu ki te 8.30pm - kia kaua hoki e whakakitea he kai tērā pea e whakararuraru, e whakamataku i a rātou.
- 9b** Ina whakahōtakatia ngā kai AO ka tīmata tonu i te 8.30pm, me mahi nui ngā kaipāho kia kaua ngā tino kai mārō rawa mā te pakeke anake, e whakakitea i muri iho i te kotinga kōwae.
- 9c** Me whai whakaaro ngā kaipāho ki te āhua o te tamariki, e mōhioia ana:
- ohongia ai ngā pō Paraire, Rāhoroi hoki, kāore e hoki wawe ki te moe, me ngā pō i ngā hararei kura, hararei tūmatanui hoki; ā
 - mātaki pouaka whakaata ai rātou tae atu ki te poupoutanga o te rā i ngā ata Rāhoroi, Rātapu hoki, me ngā ata o ngā hararei kura, hararei tūmatanui hoki;

Nā reira, e tika ana kia hāngai te whakaaro ki te whakaputa i ngā whakatūpato e tika ana mō ēnei takiwā.

- 9d** Waihoki ngā pānui whakaatu i te tautohe kino i te kāinga, i te hāpori rānei, me ngā pūrākau e kitea ai te whakaiti, te tūkinu rānei i te tangata - otirā kia tino tūpato me he tamaiti - he kararehe rānei, me tino mahi nui te tangata kia pai te whāwhā, te kawē i runga i te tika:
- Katoa ngā kai take-kore pēnei, tōna tikanga, kia kaua e whakakitea, ā, me eke anō te hāngai o ngā kitenga takitahi ki te taumata o te hāngai i roto i te horopaki o te pānui. Mehemea e whakaarotia ana ka raruraru te tamaiti i aua pānui, me kawē kē ngā pānui ki ngā haora o te pō.
- 9e** Te tikanga kia kaua e uru ki ngā pakīwaituhi ngā mahi taikaha take-kore - otirā kia tino tūpato te taikaha e pā ana ki te tangata, ki te momo āhua rite ki te tangata rānei - hāunga ngā mahi ka mārama tonu te tamaiti he mahi pohewa noa, he manuware noa iho rānei.

PAEREWĀ 10 – Te Taikaha

Kia tino tūpato ngā kaipāho, kia mōhio hoki ki te whakaaro i te whāwhātanga i ngā mahi taikaha.

He Aratohu

- 10a** Kia whakakitea he mahi taikaha, te tikanga kia tōtika tonu te whakaatu i roto i tētahi whakakitenga, kia kaua hoki e puta take-kore mai.
- 10b** Me whai whakaaro ngā kaipāho mō te pānga haupū o ngā mahi taikaha, me ngā tāhuhu taihaka.
- Kia kaua te iwi e mahara ko te taikaha te tāhuhu o tētahi pānui kotahi, o tētahi raupapa pānui, i ētahi pānui rānei i tuia tahitia kia ūngutungutu te whakakite.
- 10c** Kia tūpato ngā pānui e noho ai ko te pawhera wahine, ko te taikaha hōkaka ki te tangata hei tāhuhu matua:
- Ko ngā taipitopito mataririki me te arotahi mō te wā roa ki ngā mahi taikaha hōkaka, me waiho ki te taha;
 - Ahakoa he aha te pānui me he pawhera kei roto, me mātua whakatūpato i te tangata;
 - Kia kaua e whakaaturia he hanumitanga o te taikaha me te hōkakatanga, hei whakatōiriiri i te tangata.
- 10d** I ngā rongo kōrero, i ngā kōrero o te wā, i ngā pānui meka hoki, whakakitea auautia ai he kai whakararuraru, whakaoho mauri rānei i roto, hei whakaata i te ao nei, ko te taikaha tētahi wāhi ōna, heoi anō, te tikanga kia mārama tonu te painga ki te iwi whānui o ngā kai ka whakakitea:
- Te tikanga kia āta whakaaro ngā ētita me ngā kaihautū i ngā pānui, me āta whiriwhiri mārire hoki mō te hōhonu o ngā taipitopito, kia pēhea rawa te mārakerake o te whakakite mai i ērā āhuetanga ki te ao, i roto i ngā pānui rongo kōrero he tamariki e mātakitaki mai ana pea;
 - Me whakamahi ngā whakatūpato i roto i ngā rongo kōrero i ngā wāhi e hāngai ana;
 - Ina whakakitea ngā patunga whakarau, ngā puhinga tāngata rongonui rānei, kia kaua e mataririki rawa te whakakite, kia kaua e kumea roatia, kia kaua hoki e whakahokia take-koretia.
- 10e** Mō ngā pānui hākinakina kia kaua e whakahokia take-koretia ngā mahi taikaha ka ara ake i roto i te tākaro, i te taha rānei:
- Kia kaua ngā kaikōrero me ngā kaiwhakaatu i roto i ngā pānui hākinakina e whakaputa kōrero tautoko, whakaatahua rānei i ngā whanonga mōrearea, i ngā whanonga taikaha

rānei, ahakoa i te papa tākaro, i waho rānei, mehemea kāore i te whakaaetia i raro i ngā tikanga o taua momo tākaro.

PAEREWĀ 11 – Te Waipiro

Me ū anō ngā kaipāho ki ngā here i te whakatairanga i te waipiro e hāngai ana ki te momo pānui e pāhotia ana. I roto i ngā mahi Whakatairanga Waipiro, kia kawē takohanga mō te ora o te iwi whānui, kia kua hoki e whakatenatenatia te inu waipiro e te tangata kei raro iho i ngā tau e āhei ai te hoko waipiro.

Whakamāramatanga

Kei roto i te Whakatairanga Waipiro:

- te whakatairanga i tētahi momo waipiro, i tētahi tohu, i tētahi wāhi hoko rānei ('whakatairanga')
- te taunaki ā-pūtea waipiro i tētahi pānui ("taunaki ā-pūtea")
- te whakanui i te inu waipiro ('te whakanui')

He Aratohu

- 11a** Kua te Whakatairanga Waipiro e kitea i ngā panui ka hāngai tonu ki ngā tamariki.
- 11b** Kua ngā kaipāho e tuku mā ngā mahi Whakatairanga Waipiro e noho hei wāhanga nui o ngā pānui.
- 11c** Kia kua ngā kaipāho e whakatairanga i te inu waipiro kia kino kē te kaha o te inu.

11d Ehara i te mea kei te herea ngā kaipāho kia ārai rātou i ngā whakatairanga i ngā pāhotanga mō tētahi rā nui, mō tētahi kaupapa rānei e pāhotia ana, ko te whakatairanga tētahi wāhi māori noa o te rā, o te kaupapa rānei, engari me aro anō ki te aratohu 11b i roto i ā rātou whakaritenga.

11e Ko te taunaki ā-pūtea me noho anake ki runga i te tohu, i te ingoa, i te waitohu rānei, kia kua e uru atu ko te pānui hoko o te kaitaunaki:

- Ina whakahōtakatia ngā pānui tautoko ā-pūtea, me aro anō ngā kaipāho i ngā here o te mātāpono 4.4 me te Aratohu 4 (c) o te Rārangi o te Mana Paerewa Whakatairanga (e herea ai ngā kaipāho kia kua e tuku kia whakaaro te hunga mātakitaki ko te whakatairanga waipiro kei te noho hei kaupapa matua mō te wā mātakitaki);
- Ko ngā whakatairanga mō tētahi pānui taunaki ā-pūtea waipiro, me mātua whakatairanga i te pānui i te tuatahi, otirā kia marama tonu te whakatairanga. Ko te taunaki ā-pūtea me te ingoa o te kaitaunaki me noho anō hei mea tuarua, me noho anake ki runga i te tohu, i te ingoa, i te waitohu rānei, kia kua e uru atu ko te pānui hoko o te kaitaunaki.

Āta Tirohia

Hei āwhina i ngā kaihanga pānui, i nga ropū hakinakina me ngā kaitaunaki, kua oti ētahi aratohu mō ngā here i te whakatairanga i te waipiro i ngā rā hākinakina te whakaputa e ngā kaipāho pouaka whakaata. Ka taea ngā aratohu te mātaki i konei www.thinktv.co.nz.

TĀPIRI 1

Ngā Kōmakatanga mō ngā Pānui Pouaka Whakaata Kore-utu ki te Kāinga

Whakamāramatanga:

Te tikanga o tēnei mea te tamaiti, he tama, he kōtiro rānei kei raro iho i te 14 tau [Children, Young Persons and Their Families Act 1989]

G – Ahu-Whānui

He pānui kua oti kē ngā kai kāore i te tika mā te tamariki, te hātepe atu. Ehara i te mea he mea āta hanga te katoa o ēnei pānui mā te tamariki, engari te tikanga ia, kia kaua e noho mai he kai e whakaohongia ai, e āwangawanga ai te hunga tamariki.

Ka āhei ngā pānui G te whakakite i ngā haora katoa.

PGR – Te Tikanga mā ngā Mātua e Tohutohu

He pānui e tika ana ngā kai o roto mā te hunga pakeke kē, otirā ehara i te mea kāore e tika mā te tamaiti ina noho mai he matua, he kaitiaki pakeke ki te tohutohu.

Ka āhei ngā pānui PGR te whakakite i waenga i te 9am me te 4pm, ā, i muri i te 7pm ki te 6am.

AO – Mā ngā Pakeke Anake

He pānui kei roto nei ngā tāhuhu kōrero mā te hunga pakeke kē, he mea whakahāngai ki ngā kaimātaki pakeke.

Ka āhei ngā pānui AO te whakakite i waenga i te poupoutanga o te rā me te 3pm i ngā rā o te wiki (hāunga ngā hararei kura me ngā hararei tūmatanu i āta tūtohutia e Te Tāhuhu o Te Mātauranga) i muri hoki i te 8.30pm ki te 5am.

AO – 9.30pm – Mā Te Hunga Pakeke Anake 9.30pm - 5am.

Ko ngā pānui ēnei he mārō kē atu ngā kai o roto, he āhuatanga motuhake rānei kei roto ka taka ki waho i te kōmakatanga AO. I ēnei he mārakerake kē atu te whakakite i te ai, i ngā kupu rānei tērā pea ka kīia he kangakanga, he reo whakararuraru i te tangata rānei, te taikaha i takea mai i tētahi mahi o tēnei ao, te taikaha hōkakatanganga, ngā tūtakitanga whakamataku rānei.

Ngā Pānui Kore- Kōmakatanga

1. E kore ngā pānui Pitopito Kōrero, me ngā Take o Te Wā e whakawākia, e herea rānei e ngā ture o te pūnaha kōmaka nei, i runga i te āhua o tō rātou momo, arā, ka whakahōtakatia i ngā wā katoa o te rā, ā, i ētahi wā, whakakapi ai ēnei pānui i ngā pānui i āta whakaritea mō aua haora.
 - He mea tika hoki kia whai mahara ngā kaihautū pānui tokomaha pea te hunga taitamariki i waenga i ngā kaimātaki ki ngā pānui pitopito kōrero me ngā take o te wā i ngā ata, i ngā haora o te awatea tae atu ki ngā haora o te ahiahi, ā, me hoatu hoki he whakatūpato i ngā wā e tika ana.
2. E kore e taea te kōmaka i ngā Pānui Hākinakina, ngā Pāhotanga Hohoro rānei tā te mea he 'hohoro' te āhua o te pāhotanga. Kia anga te kaipāho ki te mahi i ngā mahi katoa e tika ana kia hāngai tonu te pānui ki te kōwae wā o aua haora e pāhotia ana te pānui.

TĀPIRI 2

Whakaaro Tohutohu Ngā Mātāpono Matatapu

1. Ka taupatupatu tonu te matatapu o te tangata takitahi ki te mahi tuku i ngā meka matatapu kia pānuitia ki te marea, ina kīia taua pānui he whakahouhou ki te tangata ka kīia e ētahi atu he tangata mōhio ki te whakaaro.
2. Ka taupatupatu tonu te matatapu o te tangata takitahi ki te tuku i ētahi momo meka tūmatanui kia pānuitia ki te marea. Ko ngā meka 'tūmatanui' e whakaarotia ana ko ērā ka pā ki ngā mahi (pēnei i ngā hara i raro i te ture) kua hoki anō hei kōrero matatapu, inā koa, nā te takanga o te wā. Ahakoa rā ko te pānui i ngā meka tūmatanui e whakaarotia nei, te tikanga, me mātua noho hei mea whakahouhou ki te tangata ka kīia e ētahi atu he tangata mōhio ki te whakaaro.
3. Kei te taupatupatu ki te noho matatapu o te tangata takitahi kia tukua te pānuitanga tūmatanuitanga o ngā mōhio tangata ka āta hopukina mārire, i runga i te mōhio, nā te torotoro hē, nā te tūte rānei, me te poka noa ki te noho tapu o taua tangata, i roto i te rangatiratanga o te tangata i tōna kāinga. Ahakoa rā ko te poka noatanga, te tikanga, me mātua noho hei mea whakahouhou ki te tangata ka kīia e ētahi atu he tangata mōhio ki te whakaaro.

Mō te nuinga, ahakoa ka kīia he tika kia noho tapu te tangata takitahi, i roto i te rangatiratanga o te tangata i tōna kāinga, kāore e āraia te hopu reo, te tango whakaahua rānei, te whakaahua rānei i te tangata takitahi i tētahi wāhi tūmatanui ("te aukatitanga wāhi tūmatanui").

Kāore te aukatitanga wāhi tūmatanui e whai mana, mehemea ko te tangata i whakapaetia rā kua takahia tōna noho matatapu he wātea ki nga kinonga a ētahi, ā, he mea whakahouhou te pānuitanga, ki te tangata ka kīia e ētahi atu he tangata mōhio ki te whakaaro.

4. Kei roto hoki i te tiaki i te noho matatapu te parenga kia kaua e whakaputaina e te kaipāho, me te kore e whakaae o te tangata, tōna ingoa, tōna kāinga noho rānei, tōna nama waea rānei, arā, o tētahi tangata takitahi ka taea te āta waitohu, i ngā wā e noho ai te pānuitanga hei mea whakahouhou ki te tangata ka kīia e ētahi atu he tangata mōhio ki te whakaaro.
5. Ka noho hei kupu ārai ki tētahi whakapae matatapu te mōhio i āta whakaae, i runga i te mōhio, tētahi tangata takitahi e whakapaetia ana i takahia tōna matatapu e te pānuitanga. Ka taea e tētahi kaitiaki o tētahi tamaiti te whakaae mō taua tamaiti.
6. Me noho ano te wātea o te tamaiti ki te hē hei mea nui ki ngā kaipāho, ahakoa kua whakaaetia i runga i te mōhio me te mārāma. Ina takahia tētahi pānui i te matatapu o tētahi tamaiti, me mātua mahi nui ngā kaipāho i whakaputaina te pānui i runga i te whakaaro manaaki i te mana o taua tamaiti, ahakoa i whakaaetia, kāore rānei.
7. Mō ēnei mātāpono anake, ka kīia te 'tamaiti' he tangata kei raro iho i te 16 tau. Ka āhei tētahi tangata i runga ake i te 16, i runga ake rānei, ōna tau te whakaae ki ngā pānuitanga mōna ka kīia he takahi i te matatapu.
8. Ko te whakaputa i te kaupapa i runga i te 'painga ki te iwi tūmatanui', arā, he take ka noho hei mea nui, hei kaupapa whai tikanga rānei ki te iwi, ka noho hei kupu ārai ki tētahi whakapae matatapu.

Tirohia:

- *Ehara i te mea ko ēnei mātāpono anake ngā mātāpono matatapu anake ka hāpainga e te Mana.*
- *Tērā pea e tika ana kia wherawheratia kia tātaritia anō hoki ngā mātāpono ina whiria tētahi whakapae.*
- *Ko ngā tino meka o ia whakapae he mea nui ina noho te matatapu hei take.*